

Ref. 1413

1413

**Wojewódzki Urząd Statystyczny
w Wałbrzychu**

**Ludność
Miasta
Wałbrzycha**

**Wałbrzych
1990**

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie sytuacji demograficznej w latach 1945 - 1989 w mieście Wałbrzychu.

Dla lepszej ilustracji zachodzących zjawisk, dane liczbowe przedstawiono nie tylko w układzie chronologicznym, ale również porównując nasilenie poszczególnych zjawisk w danym okresie z odpowiadającymi im zachodzącymi w Polsce ogółem, a zwłaszcza w miastach polskich.

Niniejsza publikacja obejmuje cały okres powojenny miasta, jednakże fragmentaryczność niektórych danych - zwłaszcza z lat 1945 - 49, kiedy nie prowadzono dokładnej i wiarygodnej statystyki ludności - powoduje, że poszczególne zjawiska demograficzne zaprezentowano w różnej retrospekcji.

W publikacji zastosowano mieszaną formę prezentacji danych, tekstowo - tabelaryczno - graficzną.

Ze względu na charakter opracowania pominięto w nim wyjaśnienia metodologiczne.

2.305

311
311.3 (083.41) (432) : 314

Dyrektor

Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego
w Wałbrzychu

mgr Zofia Rnatiuk

Wałbrzych, październik 1990 r.

110211

7/19/95

WAŁBRZYCH DO 1945 ROKU I PIERWSZE LATA PO WOJNIE

Początki Wałbrzycha nie zostały dotychczas jeszcze w sposób przekonujący wyjaśnione. W XIII i XIV w. gród wchodził w skład Księstwa Świdnickiego, by w 1392 r. przejść do władania czeskie. W 1426 r. Wałbrzych posiadał już prawa miejskie i liczył 200 mieszkańców. W 1526 r. stał się częścią monarchii habsburskiej, a w 1763 r. w wyniku wojen śląskich przeszedł pod rząd pruskie. W tym też roku Wałbrzych liczył tysiąc mieszkańców, tj. mniej niż np. pobliski Boguszków. Na przełomie XVIII i XIX w. zyskuje na znaczeniu i wielkości prowadzone tutaj od XIV w. wydobywanie węgla kamiennego, a wraz z nim sam Wałbrzych. W 1853 r. mieszkało tu już 4 tysiące mieszkańców, w 1871 r. 10,5 tysiąca, a w 1896 r. 15 tysięcy. Trzeba pamiętać, że dane te odnoszą się jedynie do miasta w ówczesnych granicach administracyjnych, zblizonych do obecnego Śródmieścia. Z czasem miasto wchłaniało okolice osiedla i wsie osiągając w 1939 r. liczbę 64136 mieszkańców, zamieszkałych na 22 km².

W czasie II wojny światowej miasto nie ucierpiało wskutek bezpośrednich działań wojennych. Zostało zajęte bez walki przez wojska radzieckie 8 maja 1945 r. Polska administracja przejęła zarząd nad miastem 22 maja tegoż roku.

Tuż po wyzwoleniu - w maju 1945 r. - w Wałbrzychu mieszkało 56920 Niemców. W ciągu kilku dalszych miesięcy liczba ta uległa stałym wahaniom, gdyż część Niemców już wówczas wyemigrowała, a równocześnie trwał napływ ludności niemieckiej ze zniszczonych działaniami wojennymi części Dolnego Śląska.

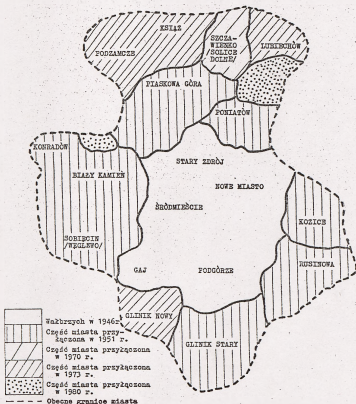
Wkrótce też zaczęła napływać ludność polska w końcu czerwca 1945 r. W Wałbrzychu mieszkało 879 Polaków i 57691 Niemców. Do przebywających już tutaj nielicznych więźniów obozów koncentracyjnych i Polaków przebywających na robotach przymusowych dołączyli pierwsi osadnicy i repatrianci, głównie z Borysławia i okolic, którzy byli przygotowani do pracy w przemyśle. Także kilkuset autochtonów przyjął obywatelstwo polskie.

Powszechny Spis Ludności z dnia 14 lutego 1946 r. wykazał, że w Wałbrzychu mieszkało 72976 osób, w tym 52176 Niemców, 19647 Polaków, 650 osób innych narodowości oraz 503 osoby, co do których dotyczyło się postępowanie weryfikacyjne, bądź rehabilitacyjne. Dane te odnosiły się do miasta o powierzchni 22 km², obejmującego w przybliżeniu dzisiejsze dzielnice Śródmieścia, Stary Zdrój, Nowe Miasto, Gaj, Podgórze. Uwzględniając miejscowości otaczające miasto, które dzisiaj wchodzi w jego skład, łączna liczba mieszkańców wynosiła 114629 osób.

Wałbrzych, który szczerpiałwie czerpał ze zniszczeń wojennych cechował duża gęstość zaludnienia - 3318 osób na 1 km².

W kwietniu 1946 r. rozpoczęło się wysiedlanie ludności niemieckiej, które trwało do grudnia 1948 r. W pierwszym etapie /do 12 VI 46 r./ wyjechało z miasta 24000 Niemców, w drugim /VII-XII 46 r./ 8826, w trzecim /1947 r./ 11143 i w czwartym /1948 r./ 2749 osób. Łącznie w latach 1946 - 48 wyjechało z miasta ponad 46 tys. Niemców. Pod koniec 1948 r. mieszkało tu jeszcze 9,5 tysiąca Niemców, a w 1950 r. liczba ta wrosła do 11,5 tysiąca.

ROZWÓJ PRZESTRZENNY WALBRZYCHA
W LATACH 1946 - 1989

Równocześnie trwał stanowiącą więźność ręk do pracy, jednak fluktuacja ludności. nych do pracy w prac z Francji, przygotow. Łącznie w latach 1946-1949, z czego 10,2 tysięcy.

Spis Powozachy w 1939 r. obecne taryf. falii/. Z grupy os. poznańskiego - 11 %, wickiego, kieleckiego, "polskiej" zaliczano około 10,2 tysięcy. Oprócz tego w latu politycznych.

Z pewnością więz. wędziowego i kultury. Różnice stałe, są. Zowie lat pięćdziesiąt. Uprawy czasu i emigracji i żydowskiej po cych się powojnych dla.

Kodzący wątek narz. ludność stała się ni. około 200 Żydów, i rodowości.

STAN I STRUKTURA LUD.

Stan i dynamikę d. z lat 1947 - 1949 - budzą poważne wątpli.

Wpływ na liczbę li administracyjne gran. w 1950 r. - aż o 38 %. socjalist. Późniejsze i strukturę demograf. W latach pięćdziesiąt jak w pierwszych lat. dno wysoka liczebność

Równocześnie trwał napływ ludności polskiej, która już w drugiej połowie 1946 r. stanowiła większość mieszkańców Wałbrzycha. Miejscowy przemysł wymagał dużej liczby rąk do pracy, jednak na stabilizację sytuacji bardzo niekorzystnie wpływała znaczna fluktuacja ludności. Wielu osadników polskich było nieprzygotowanych bądź niechętnych do pracy w przemysle. Istotne zmniejszenie miał więc fakt osiedlenia reemigrantów z Francji, przygotowanych do pracy w kopalniach.

Łącznie w latach 1946 - 48 osiedliło się na Ziemi Wałbrzyskiej około 20 tysięcy reemigrantów, z czego 5,6 tysięcy podjęło pracę w górnictwie.

Spis Narodowy w 1950 r. wykazał, że 21 % ludności miasta zamieszkiwało przed 1939 r. obecne terytorium ZSR, 12 % obszary innych krajów /głównie Francji oraz West-Falii/. Z grupy osadników największy odsetek stanowili przesiedleńcy z województwa poznańskiego - 11 %, następnie z krakowskiego i warszawskiego - po 7 % oraz z katowickiego, kieleckiego i bydgoskiego - po 6 %. Trzeba też pamiętać, że do ludności "polskiej" zaliczono również Żydów, których mieszkało w tym okresie w Wałbrzychu około 10,2 tysięcy.

Oprócz tego w latach 1949 - 52 osiadło w Wałbrzychu około 700 Greków, uchodźców politycznych.

Z pewnością więc zasadne jest ówczesne określenie Wałbrzycha mianem tygla narodowościowego i kulturowego, co nie sprzyjało szerokiej pojętej integracji środowiskowej. Różnice etniczne, społeczne i demograficzne powodowały, że jeszcze w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych poszczególne grupy osadnicze zachowywały pewną odrębność. Upływ czasu i emigracja w latach 1957 - 58 zdecydowanie większości ludności niemieckiej i żydowskiej pozwalają mówić o tym w czasie przeszłym, nie licząc utrzymujących się pewnych śladowych różnic etnograficznych.

Kodeks wątek narodowościowy należy stwierdzić, że w końcu lat czterdziestych ludność etnicznie niepolska w Wałbrzychu stanowi ułamek procenta ogółu ludności; około 200 Żydów, 100 Greków, 80 Cyganów, 50 Niemców i kilkanaście osób innych narodowości.

STAN I STRUKTURA LUDNOŚCI

Stan i dynamikę demograficzną ludności Wałbrzycha przedstawia tablica 1. Dane z lat 1947 - 1949 - ustalone szacunkowo na podstawie spisu powszechnego z 1946 r. - budzą poważne wątpliwości, nie prowadzono wówczas dokładnej ewidencji ludności.

Wpływ na liczbę ludności wywierają ruch naturalny i wędrówkowy, a także zmiany administracyjne granic miasta. Tak więc roczny przyrost ludności Wałbrzycha w 1950 r. - aż o 38 % - spowodowany był wzmocnieniem przez miasto okolicznych miejscowości. Pódnijęzże korekty granic nie wywarły już tak istotnego wpływu na stan i strukturę demograficzną miasta.

W latach pięćdziesiątych nie zanotowano już tak wysokich wahań liczby ludności jak w pierwszych latach po wojnie. O stałym jej przyroście decydowała głównie bardzo wysoka liczba urodzeń. W 1953 r. Wałbrzych stał się miastem statystycznym, kad

w 1957 r. zanotowano ujemne saldo ludności, spowodowane głównie masowym wyjazdem pozostałych tu jeszcze Niemców, a także Żydów.

Od lat sześćdziesiątych Wałbrzych cechuje bardzo powolny - na tle innych miast - przyrost liczby ludności, oscylujący przeciętnie w granicach 0,5 % rocznie. Powodowane jest to głównie niekorzystnym saldem migracji, z ledwością rekompensowanym przyrostem naturalnym.

Tabl. 1. Stan ludności.
Stan w dniu 31 XII

LATA	Ogółem	Męż- czyźni	Kobiety	Loblety na 100 mężczyźni			Ročný przyrost ludności		
				Wał- brzych	Polska /miasta/	Polska	Wał- brzych	Polska /miasta/	Polska
1946	72976	31351	41625	130	122	114	x	x	x
1947	55725	.	.	.	118	111	-23,6	3,3	0,5
1948	59437	32690	26747	82	117	110	6,7	3,4	1,9
1949	67976	33226	34750	105	115	110	14,4	3,6	1,7
1950	93842 ^{a/}	45808 ^{a/}	48034 ^{a/}	105 ^{a/}	115	110	38,0 ^{a/}	3,6	1,7
1951	99747	50708	49039	97	114	109	6,3	5,6	1,9
1952	99633	48149	51484	107	114	109	-0,1	3,9	1,9
1953	100348	48536	51812	107	113	109	0,7	3,2	2,0
1954	104165	50155	54010	108	112	109	3,8	4,2	1,9
1955	106888	52943	55945	106	111	109	4,5	6,6	2,0
1956	109863	54691	55172	101	110	108	0,9	4,4	1,9
1957	109780	54940	54840	100	110	108	-0,1	3,0	1,6
1958	111510	55740	55770	100	109	107	1,6	3,8	1,6
1959	116346	58045	58301	100	108	107	4,3	3,6	1,6
1960	117207	57642	59565	103	108	107	0,7	3,2	1,1
1961	119704	52989	66715	102	108	107	2,2	1,6	1,1
1962	120762	59647	61115	103	108	107	0,8	1,7	1,2
1963	122689	60509	62180	103	108	106	1,6	2,2	1,5
1964	124232	61178	63054	103	108	106	1,3	1,8	1,3
1965	125287	61604	63683	103	108	106	0,8	1,3	0,7
1966	126130	61885	64245	104	108	106	0,7	1,4	0,8
1967	125931	61543	64388	105	108	106	-0,2	2,9	1,1
1968	126094	61610	64484	105	108	106	0,1	1,4	0,8
1969	126052	61481	64571	105	109	106	0,0	1,4	0,8
1970	127757	61852	65905	107	109	106	1,4	1,5	0,8
1971	127774	61723	66051	107	109	106	0,0	1,6	0,8
1972	128029	61783	66246	107	109	106	0,2	1,6	0,9
1973	127388	61239	66149	108	108	106	-0,5	2,9	0,9
1974	127701	61366	66335	108	108	106	0,2	1,9	1,0
1975	128064	61440	66624	108	108	106	0,3	2,9	1,0

a/ W stanie liczby ludności z 31 XII 1950 r. uwzględniono zmiany administracyjne z I X 1951 r.

/dok./

LATA	Ogółem	Wą-brzych	Kobiety	Kobiety na 100 mężczyzn			Roczny przyrost ludności		
				Wą-brzych	Polska /miasto/	Polska	Wą-brzych	Polska /miasto/	Polska
1976	128796	61781	67015	109	108	106	0,6	2,3	0,9
1977	129784	62160	67624	109	108	105	0,8	2,6	0,7
1978	131860	63683	68172	107	108	105	1,6	1,0	0,9
1979	132900	64127	68773	107	108	105	0,8	2,1	0,9
1980	133549	64398	69151	107	108	105	0,5	1,8	0,9
1981	134299	64555	69744	108	108	105	0,6	1,7	0,9
1982	135674	65117	70557	108	108	105	1,0	1,5	0,9
1983	137401	66045	71356	108	108	105	1,3	1,2	0,9
1984	138037	66319	71718	108	108	105	0,5	1,4	0,9
1985	138653	66616	72037	108	108	105	0,5	1,1	0,8
1986	140405	67312	73093	109	108	105	1,3	1,1	0,6
1987	141077	67590	73487	109	108	105	0,5	1,1	0,5
1988	141398	68056	73342	108	108	105	0,2	1,0	0,2
1989	141904	68088	73416	108	108	105	0,1	0,8	0,1

Oprócz istotnego zróżnicowania tempa przyrostu ludności w różnych okresach, występowały także wahania w strukturze płci mieszkańców Wałbrzycha.

Tak np. w 1948 r. na 100 mężczyzn - przypadły 82 kobiety, podczas gdy jeszcze w 1946 r. było ich 130. Można to wytłumaczyć większym napływem mężczyzn do ośrodka przemysłowego - często przyjeżdżali oni jako pierwsi, by ewentualnie później sprowadzić resztę rodziny. Wpływno także na to wysiedlenie ludności niemieckiej, znacznie sfeminizowanej po wojnie. Aż do końca lat sześćdziesiątych Wałbrzych posiadał mniejszą liczbę kobiet na 100 mężczyzn niż pozostałe miasta i Polska ogółem. W 1957 r. zanotowano nawet minimalną nadwyżkę mężczyzn. W ostatnich kilkunastu latach współczynnik feminizacji zrównał się z tymże współczynnikiem liczącym dla miast polskich ogółem i nieco przewyższał wskaźnik ogólnopolski.

Przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn jest prawidłowością demograficzną, z tym, że sytuacja ta zmienia się w przedziałach wiekowych. W Wałbrzychu w grupie wiekowej 0 - 15 lat występuje nadwyżka chłopców nad dziewczętami, która maleje wraz z wiekiem ludności. W grupie wiekowej 30 - 35 lat następuje zrównanie liczby kobiet i mężczyzn, zaś w starszych rocznikach występuje narastająca przewaga kobiet. Odnawiając piramidę wieku ludności Wałbrzycha w roku 1989 należy wskazać na duże odchylenia od reguły w poszczególnych rocznikach /np. nadwyżka dziewcząt w wieku 7-8 lat/. Są to wahania przypadkowe, ważne dla małych społeczności.

Żalony zachodzące w strukturze ludności według grup wieku i płci w ostatnich piętnastu latach przedstawia tablica 2. Dane wskazują na stopniowe "przesuwanie się" poszczególnych generacji w kierunku starszych grup wiekowych. Pokolenie wysu deso-graficznego z lat pięćdziesiątych obecnie liczy 30 - 39 lat i ten podział wiekowy

jest najmniej reprezentowany w Wałbrzychu /blisko dwukrotnie mniej niż w 1975 r./.. Widny rys demograficzny z początku lat siedemdziesiątych nie jest już tak liczny, jednak i tu liczba osób w wieku 5 - 9 lat jest dwukrotnie większa niż w 1975 r.

Tabl. 2. Ludność według płci i wieku
Stan w dniu 30 VI

GRUPY WIEKU	1975			1980			1985			1989		
	razem		męż- czyź- ni	razem		męż- czyź- ni	razem		męż- czyź- ni	razem		męż- czyź- ni
	ogół- nem	w %		ogół- nem	w %		ogół- nem	w %		ogół- nem	w %	
OGÓŁEM	128064	100	61440	133 124	100	64228	138002	100	66317	141401	100	68042
0 - 4 lata	9452	7,4	4792	11109	8,3	5678	11878	8,6	6014	10022	7,1	5180
5 - 9	7508	5,8	3880	8870	6,6	4491	11039	8,0	5671	12277	8,7	6206
10 - 14	9220	7,2	4689	7584	5,7	3902	8809	6,4	4443	10641	7,5	5438
15 - 19	14490	11,3	7432	9969	7,5	5162	7708	5,6	3976	8709	6,2	4470
20 - 24	14689	11,5	7567	13695	10,3	7347	9299	6,7	4793	7438	5,3	3890
25 - 29	10591	8,2	5081	13631	10,2	6806	13621	9,9	6666	10743	7,6	5463
30 - 34	6481	5,1	2978	10696	8,0	5159	13752	10,0	6854	14369	10,2	7198
35 - 39	9358	7,3	4233	6802	5,1	3170	10571	7,7	5103	13301	9,4	6625
40 - 44	10516	8,2	5106	9576	7,2	4358	6647	4,8	3095	9241	6,5	4467
45 - 49	10388	8,1	4717	10474	7,9	5148	8252	6,7	4177	6873	4,9	3139
50 - 54	8577	6,7	3940	9842	7,4	4478	9880	7,2	4778	9055	6,4	4036
55 - 59	4480	3,5	2120	7811	5,9	3574	9087	6,6	4025	9275	6,6	4349
60 - 64	4080	3,2	1780	3788	2,9	1731	6953	5,0	3045	7939	5,6	3341
65 - 69	3685	2,7	1410	3571	2,7	1471	3172	2,3	1360	5401	3,8	2290
70 - 74	2423	1,9	948	2774	2,1	1010	2822	2,0	1070	2298	1,6	879
75 - 79	1429	1,3	478	1743	1,3	597	1961	1,4	650	2047	1,4	664
80 - 84	552	0,4	182	840	0,6	264	1045	0,8	283	1154	0,8	298
85 i więcej lat	345	0,2	107	349	0,3	82	506	0,3	114	618	0,4	109

Analogicznie, w miejsce grup wieku, które w 1975 r. były najbardziej liczne - weszły obecnie roczniki niż demograficznego z lat II wojny i "echo" tego zjawiska z lat sześćdziesiątych. W ten sposób w strukturze ludności według wieku zaznacza się trzy "wyrwy" w grupach wiekowych o małej liczbie ludności: 20-24 lata, 45-49 lat i 70-74 lata.

Tablica 3 ilustruje warstwowość odsetek ludzi starych w wieku powyżej 64 lat, którzy wciąż jednak jest niższy w Wałbrzychu niż w miastach i w Polsce ogółem. W grupie tej występuje wyraźna już przewaga liczby kobiet nad mężczyznami /126 kobiet na 100 mężczyzn/. W najstarszej kategorii wiekowej - powyżej 84 roku życia - kobiet jest prawie pięciokrotnie więcej niż mężczyzn.

Tabl. 3. Starość demograficzna - ludność w wieku 65 lat i więcej /w odsetkach/

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1975	1980	1985	1987	1988	1989
Ważbrzych	12,0	.	5,0	5,2	6,5	6,9	6,9	7,3	7,7	8,1
POLSKA										
/miasta/	.	5,0	5,5	7,7	8,7	8,2	8,3	8,4	8,6	8,8
POLSKA	.	5,3	5,9	8,4	9,7	10,0	9,4	9,6	9,8	10,0

Istotnym z ekonomicznego punktu widzenia jest podział ludności na kategorie wiekowe: grupy przedprodukcyjną /ludność w wieku do 17 lat/, produkcyjną /od 18 do 59 dla kobiet i do 64 dla mężczyzn/ i poprodukcyjną /mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety - 60 lat i więcej/.

Tabl. 4. Ludność Ważbrzycha w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym

LATA	Ogółem w wieku			Mężczyźni w wieku			Kobiety w wieku		
	przed- produk- cyjnym	pro- duk- cyjnym	popro- dukcyj- nym	przed- produk- cyjnym	pro- duk- cyjnym	popro- dukcyj- nym	przed- produk- cyjnym	pro- duk- cyjnym	popro- dukcyj- nym
1946	19001	45476	8499	.	.	.	.	.	.
1960	43107	68060	6040	.	.	.	.	.	.
1970	40313	78634	8810	20754	38494	2604	19559	40140	6206
1974	35623	81765	10313	18231	40109	3026	17392	41656	7287
1975	34467	83063	10534	17576	40739	3125	16891	42324	7409
1976	33395	84834	10567	17045	41575	3161	16350	43299	7406
1977	32726	86309	10749	16655	42220	3285	16071	44089	7464
1978	32725	88157	10978	16808	43513	3367	15917	44644	7611
1979	32796	88857	11247	16796	43886	3445	16000	44971	7802
1980	33200	88928	11421	16960	44031	3399	16232	44897	8022
1981	33596	88991	11712	17095	44020	3440	16501	44971	8272
1982	34383	89207	12084	17489	44269	3359	16894	44938	8725
1983	35369	89474	12558	18007	44696	3342	17362	44778	9216
1984	36090	88816	13131	18371	44534	3414	17719	44282	9717
1985	36633	88224	13796	18664	44378	3574	17969	43846	10222
1986	37422	88472	14511	18998	44609	3705	18424	43863	10606
1987	37886	88007	15184	19210	44460	3920	18676	43547	11264
1988	38493	86950	15955	19607	44238	4211	18806	42712	11744
1989	38484	86528	16492	19673	44070	4345	18811	42458	12147

Struktura oznaczonych grup wieku ulegała w latach 1975-1989 pewnym zmianom. Grupa ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszała się do 1975 r. i osiągnęła wówczas najniższy odsetek - 24,7 %. Od tego czasu rośnie jej udział w ogólnej liczbie ludności - 25,9 % w ciągu ostatnich dziesięciu lat. O ponad 5 % spadł odsetek ludności w wieku produkcyjnym, zaś odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym stale się zwiększa.

Tebł. 5. Ludność według wieku /w odsetkach/

LATA	Ważbrzych			POLSKA /Miasta/			POLSKA /Ogółem/		
	przed- produk- cyjny	pro- dukcyj- ny	popro- dukcyj- ny	przed- produk- cyjny	pro- dukcyj- ny	popro- dukcyj- ny	przed- produk- cyjny	pro- dukcyj- ny	popro- dukcyj- ny
1946 . . .	26,0	62,4	11,6	.	.	.	.	.	.
1950 . . .	.	.	.	31,8	61,5	6,7	35,3	57,8	6,9
1955 . . .	.	.	.	33,4	59,4	7,2	36,0	56,7	7,3
1960 . . .	37,6	57,1	5,3	35,6	56,9	7,5	37,2	54,6	8,2
1965 . . .	.	.	.	33,9	57,5	8,6	36,7	54,1	9,2
1970 . . .	31,0	61,9	7,1	30,5	59,4	10,1	33,3	56,1	10,6
1974 . . .	27,9	64,0	8,1	26,8	62,3	10,9	30,2	57,9	11,9
1975 . . .	26,9	64,9	8,2	26,5	62,8	10,7	29,9	58,4	11,7
1976 . . .	25,9	65,9	8,2	26,1	63,1	10,8	29,4	58,8	11,8
1977 . . .	25,1	66,6	8,3	25,9	63,3	10,8	29,0	59,2	11,8
1978 . . .	25,1	66,6	8,3	27,0	62,3	10,7	28,9	59,3	11,8
1979 . . .	24,7	66,8	8,5	26,9	62,4	10,7	28,9	59,3	11,8
1980 . . .	24,8	66,5	8,7	26,9	62,5	10,6	28,8	59,4	11,8
1981 . . .	25,0	66,3	8,7	27,2	62,3	10,5	28,7	59,4	11,9
1982 . . .	25,2	66,0	8,8	27,7	61,8	10,5	29,0	59,2	11,8
1983 . . .	25,6	65,4	9,0	28,7	61,4	9,9	29,3	59,0	11,7
1984 . . .	25,9	64,8	9,3	28,6	61,0	10,4	29,6	58,7	11,7
1985 . . .	26,3	64,0	9,7	28,5	60,6	10,9	29,7	58,3	12,0
1986 . . .	26,6	63,3	10,1	28,9	60,3	10,8	29,8	58,1	12,1
1987 . . .	26,7	62,8	10,5	29,1	60,0	10,9	29,5	57,9	12,6
1988 . . .	27,0	62,1	10,9	29,3	59,6	11,1	29,7	57,7	12,6
1989 . . .	27,2	61,4	11,4	29,1	59,6	11,3	29,9	57,5	12,6

W porównaniu z danymi dla miast, a zwłaszcza dla Polski ogółem - ludność w wieku produkcyjnym jest mniej obciążona grupami nieprodukcyjnymi. Szybciej rośnie odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym, co świadczy o starzeniu się ludności.

Tabl. 6.   Łudność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Stan w dniu 31 XII

LATA	Wąbrzych			POLSKA /Miasta/			POLSKA /Ogółem/		
	razem	w wieku		razem	w wieku		razem	w wieku	
		przed- produk- cyjnym	popro- dukcyj- nym		przed- produk- cyjnym	popro- dukcyj- nym		przed- produk- cyjnym	popro- dukcyj- nym
1946	60	41	19	.	.	.	.	.	.
1950	.	.	.	63	52	11	73	61	12
1960	.	.	.	75	62	13	83	68	15
1970	61	50	11	68	51	17	78	59	19
1975	55	42	13	61	43	18	71	51	20
1980	50	37	13	60	43	17	69	49	20
1985	56	41	15	65	47	18	72	51	21
1987	59	42	17	66	48	18	73	52	21

W ostatnich piętnastu latach zmniejszyła się liczba kobiet w wieku rozrodczym /15-49 lat/-w liczbach bezwzględnych o ponad osiem tysięcy, zaś w odsetkach aż o 11,4 %. Ma to istotny wpływ na liczbę urodzeń, a co za tym idzie na przyrost naturalny, stan i strukturę ludności.

Tabl. 7.   Kobiety w wieku rozrodczym

LATA	Ogółem	Odsetek kobiet w wieku rozrodczym z ogólnej ilości kobiet		
		Wąbrzych	POLSKA /Miasta/	POLSKA
1970	.	.	54,7	50,6
1974	39588	59,7	54,3	50,4
1975	39399	59,1	53,9	50,2
1980	37893	55,0	53,5	49,9
1985	35906	50,2	51,1	48,0
1987	36076	49,2	50,8	47,8
1988	35935	48,7	50,7	47,7
1989	35422	48,3	50,7	47,8

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

Ruch naturalny wywiera istotny wpływ na stan i strukturę ludności. Charakteryzuje go liczba małżeństw, urodzeń i zgonów. Niestety brak jest wiarygodnych danych w tej mierze w pierwszych powojennych latach. Z niepełnych i fragmentarycznych danych wynika jednak, że ludność polską, młodszą i bardziej mobilną, cechował wysoki dynamizm demograficzny, natomiast przyrost naturalny ludności niemieckiej był ujemny, co wskazuje na wyraźny regres demograficzny.

Nasilenie małżeństw wiązało się zarówno z młodym wiekiem polskich osadników jak i z opóźnieniem zawierania związków małżeńskich przez wojnę i okupację. Szerególna "eksplozja matrymonialna" wystąpiła w drugiej połowie lat pięćdziesiątych /np. w 1957 r. zawarto 1465 małżeństw, czyli 13,3 na 1000 mieszkańców, przy wskaźniku 9,1 dla Polski/.

W latach sześćdziesiątych spadła liczba zawieranych małżeństw, co wiązało się z wchodzeniem w wiek małżeńcki mniej licznych roczników "wojennych". W 1962 r. zawarto tylko 785 małżeństw, czyli tylko nieco ponad połowę liczby małżeństw z 1957 r. Współczynnik małżeństw na 1000 ludności był zbliżony wówczas do odpowiednich danych dla miast i dla całej Polski. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych krzywa małżeństw zaczęła ponownie rosnąć, co było wynikiem "echa demograficznego", czyli wchodzenia w wiek małżeńcki roczników "boomu demograficznego" z lat powojennych. Rekordowy był tu rok 1975, kiedy zawarto aż 1623 małżeństwa. Od tego czasu liczba małżeństw stopniowo spada /do 1000 w 1988 r./, jednak współczynnik małżeństw na 100 ludności wciąż jest wyższy w Wałbrzychu niż w miastach i w Polsce ogółem.

Tabl. 8. Małżeństwa

LATA	Wałbrzych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/
	ogółem	na 1000 ludności		
1946	404	5,6	13,8	11,9
1947	"	"	14,8	13,0
1948	"	"	14,6	13,3
1949	"	"	13,2	11,2
1950	1595	17,0	12,6	10,8
1951	"	"	12,3	10,7
1952	1024	10,3	11,5	10,4
1953	1085	10,8	11,4	10,0
1954	1194	11,5	11,2	9,8
1955	1139	10,5	10,8	9,5
1956	1378	12,5	10,2	9,4
1957	1465	13,3	9,9	9,1
1958	1333	12,1	9,7	9,2

/dok./

LATA	Ważbrzych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/
	ogółem		na 1000 ludności	
1959	1258	10,8	9,4	9,5
1960	1310	11,1	8,8	8,2
1961	947	7,9	8,5	7,9
1962	785	6,5	7,9	7,5
1963	1013	8,3	7,5	7,2
1964	972	7,8	7,6	7,4
1965	832	6,6	6,6	6,3
1966	940	7,5	7,3	7,1
1967	1009	8,0	7,6	7,5
1968	1133	9,0	8,0	8,0
1969	1186	9,4	8,3	8,3
1970	1227	9,6	8,7	8,5
1971	1330	10,4	8,9	8,9
1972	1442	11,3	9,3	9,3
1973	1455	11,4	9,3	9,4
1974	1594	12,5	9,3	9,5
1975	1623	12,7	9,6	9,7
1976	1598	12,4	9,5	9,5
1977	1619	12,5	9,3	9,4
1978	1553	11,9	9,8	9,3
1979	1474	11,1	9,5	9,0
1980	1481	11,1	9,0	8,6
1981	1463	10,9	9,3	9,0
1982	1555	11,6	8,9	8,7
1983	1496	10,8	8,6	8,4
1984	1186	8,5	7,9	7,7
1985	1106	7,9	7,3	7,2
1986	1091	7,8	6,9	6,9
1987	1128	7,9	6,8	6,7
1988	1000	7,0	6,6	6,5
1989	1034	7,3	6,8	6,8

Z intensywnością małżeństw ściśle wiąże się liczba urodzeń, gdyż wiadomo, że największą rodzi się dzieci w pierwszych latach po ślubie. Tak więc wynikiem "eksplozji matrymonialnej" był też demograficzny w latach pięćdziesiątych.

Tabl. 9. Urodzenia żywe

LATA	Wakrzysz		POLSKA/Miasta/	POLSKA /Ogółem/
	ogółem	na 1000 ludności		
1946	1101	15,1	25,2	26,2
1947	.	.	27,8	28,7
1948	.	.	28,5	29,4
1949	.	.	28,6	29,7
1950	2433	28,0	30,0	30,7
1951	3622	36,3	30,7	31,0
1952	3573	35,9	29,7	30,2
1953	3814	38,0	29,2	29,7
1954	3786	36,3	28,7	29,1
1955	3354	30,8	28,6	29,1
1956	3248	30,0	26,8	28,1
1957	3215	29,2	26,0	27,6
1958	3410	31,0	24,5	26,3
1959	3260	29,2	22,4	24,7
1960	2861	24,4	19,9	22,6
1961	2475	20,7	18,1	20,9
1962	2082	17,2	16,9	19,8
1963	2052	16,7	16,3	19,2
1964	1940	15,6	15,5	18,1
1965	1899	15,2	14,9	17,4
1966	1693	13,4	14,4	16,7
1967	1584	12,6	14,0	16,3
1968	1651	13,1	13,8	16,2
1969	1666	13,2	14,1	16,3
1970	1761	13,8	14,7	16,6
1971	1796	14,1	15,0	17,2
1972	1914	15,0	15,6	17,4
1973	1843	14,5	15,9	17,9
1974	2144	16,8	16,4	18,4
1975	2156	16,9	17,2	18,9
1976	2217	17,2	18,1	19,5
1977	2226	17,2	17,8	19,1
1978	2433	18,7	17,8	19,0
1979	2370	17,0	18,5	19,5
1980	2635	19,3	18,4	19,5
1981	2428	18,1	17,6	18,9
1982	2467	18,3	18,0	19,4
1983	2622	18,9	18,7	19,7

/dok./

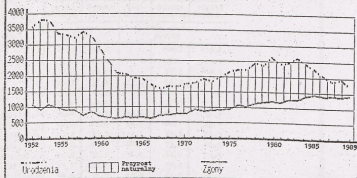
LATA	Wałbrzych		POLSKA/Miasta/	POLSKA/Ogółem/
	ogółem	na 1000 ludności		
1984	2425	17,4	17,8	18,9
1985	2240	16,1	16,9	18,2
1986	2024	14,4	15,4	17,0
1987	1871	13,2	14,4	16,1
1988	1942	13,6	13,9	15,5
1989	1709	12,1	13,2	14,9

Najwięcej urodzeń żywych odnotowano w 1953 r. - 3814. Wałbrzych był wtedy polskim "rekordzistą" w liczbie urodzeń żywych na 1000 ludności - 38,0; współczynnik dla miast i Polski ogółem kształtowały się odpowiednio: 29,2 i 29,7. Jednakże już w 1961 r. współczynnik ów był niższy w Wałbrzychu niż w kraju, a od 1965 r. jest niższy niż w miastach ogółem. Wyjątkowy był tu rok 1980 - kiedy zarejestrowano aż 2635 urodzeń /19,8 %/. Estymasi rekordowy "in situ" był rok 1967 - tylko 1584 urodzenia /12,6 %/. Ogólnie można przyjąć, że lata sześćdziesiąte były okresem niu demograficznego, następnie do pierwszych lat osiemdziesiątych następował powolny wzrost urodzeń. Od 1983 r. liczba urodzeń stale spada. Oprócz odmiennego niż w poprzednich latach modelu rodziny, istotny wpływ wywiera na to rolatywny spadek odsetka liczby kobiet w wieku rozrodczym /tylko w ciągu ostatnich piętnastu lat spadek o prawie 12%/. Na podstawie niepełnych danych dotyczących lat powojennych, należy założyć, że liczba zgonów była stosunkowo duża. Powodowały to różne czynniki, przede wszystkim dawała o sobie znać miniona wojna, niedożywienie, podatność na choroby zakaźne i niski poziom opieki lekarskiej. Dodatkowo wysoki współczynnik umieralności cechował zwłaszcza starszą ludność wiejską.

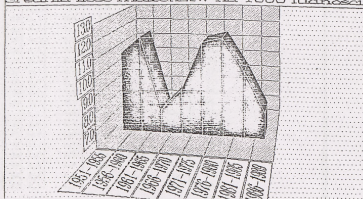
Jednakże już w latach pięćdziesiątych liczba zgonów zaczęła powoli maleć, a do 1966 r. - kiedy to odnotowano tylko 632 zgony, tj. 5 na 1000 ludności /7 - miasta, 7,3 - Polska/. Wpływ na to miały: wzrost stopy żyłowej, lepsza opieka lekarska, a co na tym idealnie poprawa stanu zdrowia mieszkańców. Głównym czynnikiem były jednak zmiany zachodzące w strukturze wieku ludności. Wraz ze starzeniem się ludności wzrastała stopa umieralności. Mimo poprawy w wymienionych powyżej dziedzinach życia liczba zgonów w 1989 r. była ponad dwukrotnie wyższa niż w 1966 r. - aż 1425 zgonów.

Wbrew obiegowym opiniom, w statystyce zgonów nie ujawnia się szczególnie negatywny wpływ miejscowego, przestarzałego przemysłu i zanieczyszczenia środowiska. Stopa zgonów jest bowiem zbliżona do odpowiednich danych dla Polski, minimalnie tylko przewyższając wskaźniki dla miast ogółem.

Ruch naturalny ludności

Średnia ilość małżeństw na 1000 ludności

Tabl. 10. Zgony

LATA				W tym zgony niemowląt								
	Waż-brznych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/	Waż-brznych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/	Waż-brznych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/
	ogół- zem	na 1000 ludności		ogół- zem	odsetek zgonów ogółem		na 1000 urodzeń żywych					
1946	1740	24,0	9,9	10,2	-	-	28,0	30,0	-	108,3	119,8	
1947	-	-	10,3	10,9	-	-	27,4	29,4	-	103,3	114,7	
1948	-	-	16,3	11,2	-	-	27,1	29,0	-	98,6	112,1	
1949	-	-	10,5	11,5	-	-	25,7	27,4	-	96,0	108,4	
1950	1098	11,7	10,9	11,6	-	-	27,4	28,5	-	102,6	111,2	
1951	-	-	11,5	12,4	-	-	27,6	28,9	-	106,3	117,6	
1952	1070	10,7	10,4	11,1	441	41,2	25,0	25,9	123,4	88,2	96,4	
1953	909	9,1	9,4	10,2	368	40,5	24,6	25,8	96,5	80,1	88,4	
1954	1064	10,2	9,5	10,3	432	40,6	22,7	23,3	114,1	75,5	83,3	
1955	979	9,0	8,9	9,6	345	35,2	23,2	24,7	102,9	73,3	82,2	
1956	897	8,2	8,3	9,0	247	27,5	21,0	22,1	76,0	64,8	70,9	
1957	894	8,1	8,6	9,5	262	29,3	21,1	22,3	81,5	70,0	77,2	
1958	715	6,4	7,7	8,4	211	29,5	20,5	22,7	61,9	64,2	72,1	
1959	833	7,2	7,9	8,6	241	28,9	18,4	20,6	73,9	64,4	71,4	
1960	704	6,0	7,0	7,6	174	24,7	14,5	16,7	60,8	49,7	54,8	
1961	639	5,3	6,9	7,6	110	17,2	12,5	14,9	44,4	47,0	53,2	
1962	628	5,2	7,1	7,9	121	19,3	11,5	13,8	58,1	47,8	54,2	
1963	666	5,4	6,9	7,5	102	15,3	10,4	12,5	49,7	44,2	48,5	
1964	651	5,2	7,0	7,6	71	10,9	9,3	11,4	36,1	41,6	47,2	
1965	663	5,3	6,9	7,4	87	13,1	8,4	9,8	45,8	38,7	41,4	
1966	632	5,0	7,0	7,3	42	6,6	7,3	8,8	24,8	35,2	38,6	
1967	729	5,8	7,3	7,8	46	6,3	6,9	8,0	29,0	35,7	37,9	
1968	732	5,8	7,2	7,6	34	4,6	6,0	7,2	20,6	31,4	33,4	
1969	787	6,2	7,7	8,1	47	6,0	6,0	6,9	28,2	33,1	34,4	
1970	779	6,1	7,7	8,1	52	6,7	5,9	6,8	29,5	31,6	33,4	
1971	917	7,2	8,1	8,7	52	5,7	5,3	5,9	29,0	29,0	29,7	
1972	857	6,7	7,7	8,0	39	4,6	5,6	6,2	20,4	28,0	28,6	
1973	904	7,1	7,8	8,3	28	3,1	5,1	5,6	15,2	25,7	26,1	
1974	907	7,1	7,7	8,2	-	-	4,9	5,3	-	23,6	23,7	
1975	943	7,4	8,2	8,7	36	3,8	5,1	5,4	16,7	24,8	25,1	
1976	1076	8,4	8,4	8,8	65	6,0	5,0	5,2	29,3	23,7	24,0	
1977	1040	8,0	8,4	9,0	77	7,4	5,1	5,2	34,6	24,2	24,5	
1978	1141	8,7	8,6	9,3	55	4,8	4,5	4,6	22,6	22,2	22,5	
1979	1174	8,8	8,6	9,2	58	4,9	4,4	4,5	24,5	20,6	21,3	
1980	1215	9,1	9,2	9,9	54	4,4	4,2	4,2	20,5	21,0	21,3	
1981	1175	8,7	8,5	9,2	57	4,9	4,3	4,3	23,5	20,3	20,5	

113294

2.305

/dok./

LATA	Ważbrzych			POLSKA /Miasta/			POLSKA /Ogółem/			w tym zgony niemowląt					
										Ważbrzych			POLSKA /Miasta/		
	ogółem	na 1000 ludności		ogółem	na 1000 ludności		ogółem	na 1000 ludności		ogółem	na 1000 ludności		ogółem	na 1000 ludności	
1982	1261	9,3	8,6	9,2	56	4,4	4,1	4,2	22,7	19,8	20,4				
1983	1269	9,2	9,0	9,6	58	4,6	4,0	4,0	22,1	19,4	19,4				
1984	1388	10,1	9,4	9,9	45	3,2	3,6	3,7	18,6	18,8	19,1				
1985	1443	10,4	9,7	10,3	45	3,1	3,2	3,3	20,1	18,4	18,4				
1986	1392	9,9	9,5	10,1	46	3,3	2,8	3,3	22,7	17,3	17,3				
1987	1407	10,0	9,5	10,1	30	2,1	2,6	2,8	16,0	17,1	17,4				
1988	1387	9,8	9,3	9,8	36	2,6	2,4	2,6	18,5	16,1	16,1				
1989	1425	10,1	9,6	10,1	21	1,5	2,2	2,4	12,3	15,9	15,9				

Odrębnego omówienia wymaga poziom zgonów niemowląt. Na ich dużą liczbę w okresie powojennym wpływała przede wszystkim niska jakość usług medycznych w tamtym okresie. Tak np. w 1952 r. na 1000 urodzeń żywych przypadły aż 123 zgony niemowląt, co stanowiło 41 % ogólnej liczby zgonów.

Z czasem sytuacja uległa systematycznej poprawie i w 1989 r. odnotowano 21 zgonów niemowląt - dwadzieścia razy mniej niż w 1952 r., co stanowiło 1,5 % zgonów ogółem. Daje to wyjątkowo niską stopę umieralności niemowląt /jak na warunki polskie/ - 12,3 zgonów na 1000 urodzeń żywych. Trzeba jednak zaznaczyć, że w wieloletnich poprzednich latach stopa ta była nieco wyższa niż w miastach i Polsce ogółem. Liczba ta kresła ulegała znacznym wahaniom - co jest charakterystyczne dla wszystkich miast i regionów demograficznych w małych społecznościach.

Przyrost naturalny w poszczególnych latach wykazuje wyraźne zróżnicowanie. Był on bardzo wysoki w latach pięćdziesiątych, znacznie spadł w latach sześćdziesiątych, by ponownie wzrosnąć na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. W roku 1980 osiągnął 1420 osób, tj. 10,6 ‰ /10,6 na 1000 mieszkańców/. Od 1984 r. zaznaczył się wyraźny spadek przyrostu naturalnego - w 1989 r. zaledwie 284 osoby. Przy występujących tendencjach demograficznych /niż demograficzny, starzenie się ludności, spadek płodności kobiet/ realna staje się groźba ujemnego salda ruchu naturalnego Ważbrzycha w ciągu kilku najbliższych lat, co byłoby ewenementem w całej powojennej historii miasta.

Tabl. 11. Ruch naturalny

LATA	Przyrost naturalny				Obwód naturalny		Współczynnik efektywności demograficznej /na 1000 ludności/
	Ważbrzych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/	ogółem	na 1000 ludności	
	ogółem	na 1000 ludności					
1946	.	.	15,3	16,0	.	.	.
1947	.	.	17,5	17,8	.	.	.
1948	.	.	18,2	18,2	.	.	.
1949	.	.	18,1	18,2	.	.	.
1950	1335	14,2	19,1	19,1	3531	37,6	378,1
1951	.	.	19,2	18,6	.	.	.
1952	2503	25,1	19,3	19,1	4643	46,6	539,1
1953	2905	28,9	19,8	19,5	4723	47,1	615,1
1954	2722	26,1	19,2	18,8	4850	46,6	561,2
1955	2375	21,8	19,7	19,5	4333	39,8	548,1
1956	2351	29,6	18,5	19,1	4114	37,4	571,5
1957	2321	21,1	17,4	18,1	4109	37,4	564,9
1958	2695	24,2	16,8	17,9	4125	37,1	653,3
1959	2427	20,9	14,5	16,1	4093	35,2	593,0
1960	2157	18,4	12,9	15,0	3565	30,1	605,0
1961	1836	15,3	11,2	13,3	3114	26,0	589,6
1962	1454	12,0	9,8	11,9	2710	22,4	536,5
1963	1386	11,3	9,4	11,7	2718	22,2	509,9
1964	1289	10,4	8,5	10,5	2591	20,9	497,5
1965	1236	9,9	8,0	10,0	2562	20,4	482,4
1966	1061	8,4	7,4	9,4	2325	18,4	456,3
1967	855	6,8	6,7	8,5	2313	18,4	369,6
1968	919	7,3	6,6	8,6	2383	18,9	385,6
1969	879	7,0	6,4	8,2	2453	19,5	358,3
1970	982	7,7	7,0	8,5	2540	19,9	386,6
1971	879	6,9	6,9	8,5	2713	21,2	324,0
1972	1057	8,3	7,9	9,4	2771	21,6	381,5
1973	939	7,4	8,1	9,6	2747	21,6	341,8
1974	1237	9,7	8,7	10,2	3051	23,9	405,4
1975	1213	9,5	9,0	10,2	3099	24,2	391,4
1976	1141	8,9	9,7	10,7	3293	25,6	346,5
1977	1186	9,1	9,4	10,1	3266	25,2	363,1
1978	1292	9,8	9,2	9,7	3574	27,1	361,5
1979	1196	9,0	9,9	10,3	3544	26,7	337,5
1980	1420	10,6	9,2	9,6	3850	28,8	368,8

/dok./

LATA	Przyrost naturalny				Obrót naturalny		Współczynnik efektywności demograficznej /na 1000 ludności/
	Wałbrzych		POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/	ogółem	na 1000 ludności	
	ogółem	na 1000 ludności					
1981	1253	9,3	9,3	9,7	3603	26,8	347,8
1982	1206	8,9	9,4	10,2	3728	27,5	323,5
1983	1353	9,9	9,7	10,1	3891	28,3	347,8
1984	1037	7,5	8,4	9,0	3813	27,6	272,0
1985	797	5,7	7,2	7,9	3683	26,6	216,4
1986	632	4,5	5,9	6,9	3416	24,3	185,0
1987	464	3,3	4,9	6,0	3278	23,2	141,5
1988	555	3,9	4,6	5,7	3329	23,5	166,7
1989	284	2,0	3,7	4,8	3134	22,1	90,6

Wskazuje na to bardzo niski współczynnik przyrostu naturalnego w 1989 r., zaledwie 2,0, tj. pięciokrotnie niższy niż w 1980 r., kiedy to przewyższał analogiczny współczynnik dla miast ogółem i Polski.

Łączne natężenie urodzeń i zgonów obrazuje współczynnik obrotu naturalnego. Przebierał on wysokie wartości w latach pięćdziesiątych - przy dominującej roli urodzeń. Minimalną wartość przyjął w latach 1966 i 1967 - zaledwie 18,4, wzrósł w latach siedemdziesiątych osiągając 28,5 w 1980 r. i od tego czasu maleje - do 22,1 w 1989 r. przy stale rosnącym udziale zgonów.

W 1989 r. odnotowano bardzo niski współczynnik efektywności demograficznej - zaledwie 90,6 na 1000 mieszkańców. Współczynnik ten, obrazujący zastępowalność pokoleń, wykazuje stałą tendencję malejącą, wciąż jednak zachowuje wartość dodatnią.

Podobnie obniża się współczynnik dynamiki /przynośi/ demograficznej, przedstawiający stosunek liczby urodzeń do liczby zgonów. Gwałtowność tego procesu - blisko czterokrotny spadek wartości w okresie czterdziestu lat - można skonstatować porównując go z danymi dla Polski. Jeszcze w 1980 r. porównanie to wypadło na korzyść Wakbrzycha; w 1989 r. współczynnik zbliżył się do poziomu zapewniającego jedynie reprodukcję prostą.

Tabel. 12. Współczynnik dynamiki demograficznej

LATA	Wakbrzych	POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/
1950	.	2,760	2,643
1951	.	2,676	2,509
1952	3,339	2,862	2,717

/dok./

LATA	Ważbrzych	POLSKA /Miasta/	POLSKA /Ogółem/
1953	4,196	3,098	2,923
1954	3,558	3,032	2,815
1955	3,426	3,209	3,034
1956	3,621	3,220	3,124
1957	3,596	3,028	2,907
1958	4,769	3,166	3,130
1959	3,914	2,823	2,864
1960	4,064	2,845	2,986
1961	3,873	2,617	2,756
1962	3,315	2,376	2,506
1963	3,001	2,349	2,556
1964	2,980	2,226	2,387
1965	2,864	2,162	2,351
1966	2,679	2,070	2,277
1967	2,173	1,915	2,101
1968	2,255	1,924	2,147
1969	2,117	1,840	2,021
1970	2,261	1,909	2,046
1971	1,959	1,862	1,982
1972	2,233	2,026	2,170
1973	2,039	2,031	2,159
1974	2,364	2,117	2,241
1975	2,286	2,103	2,168
1976	2,060	2,166	2,204
1977	2,140	2,110	2,117
1978	2,132	2,059	2,050
1979	2,019	2,160	2,130
1980	2,169	1,994	1,978
1981	2,066	2,086	2,063
1982	1,996	2,101	2,097
1983	2,066	2,073	2,063
1984	1,747	1,900	1,916
1985	1,552	1,741	1,776
1986	1,454	1,624	1,687
1987	1,330	1,523	1,600
1988	1,400	1,503	1,585
1989	1,199	1,375	1,476

Tendencję malejącą wykazują również pozostałe współczynniki "reprodukcyjne". Tak więc współczynnik dzietności ogólnej, określający liczbę dzieci wydanych na świat przez jedną kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego osiągnął w 1989 r. wartość 1,759, co wskazuje na coraz częstsze odchodzenie od modelu 2+2 na rzecz modelu 2+1.

Tabl. 13. Współczynnik dzietności ogólnej

LATA	Wąbrzych	POLSKA /Miasto/	POLSKA /Ogółem/
1975	1,778	1,770	2,270
1980	2,126	1,928	2,235
1985	2,022	2,045	2,329
1988	1,897	1,873 ^{a/}	2,154 ^{a/}
1989	1,759	1,817	2,078

a/ dane z 1987 r.

Współczynnik reprodukcji brutto /wyrażający stosunek liczbowy dwóch pokoleń kobiet - pokolenia matek /kobiet w wieku 15-49 lat/ do pokoleń córek /urodzenia żywych dzieci-
cząt/ - od 1985 r. przyjmuje wartości mniejsze od 1, co wskazuje na reprodukcję za-
wężoną, czyli mniejszą liczbę kobiet w wieku rozrodczym w następujących pokoleniach -
a co za tym idzie dalszy spadek przyrostu naturalnego.

Tabl. 14. Współczynnik reprodukcji brutto

LATA	Wąbrzych	POLSKA /Miasto/	POLSKA /Ogółem/
1975	0,873	0,855	1,096
1980	1,044	0,939	1,086
1985	0,983	0,993	1,132
1988	0,922	0,905 ^{a/}	1,045 ^{a/}
1989	0,850	0,879	1,007

a/ dane z 1987 r.

Również wielkość współczynnika płodności wykazuje tendencję do systematycznego obni-
żania się, szczególnie w grupach wiekowych o najwyższej płodności, tj. 20-29 lat. Na
to wpływ na zmniejszenie się liczby urodzeń.

Tabl. 15. Urodzenia żywe na 1000 kobiet

LATA	Kobiety w wieku							
	15-49	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
1975	54,72	36,69	149,40	101,27	49,10	14,44	5,18	0,78
1980	69,54	43,48	182,04	127,33	50,03	18,17	4,22	-
1985	61,53	46,14	160,74	107,75	57,60	18,04	6,16	-
1988	53,47	39,58	163,49	102,17	52,21	18,12	3,77	-
1989	47,73	40,42	150,40	90,91	43,85	19,69	6,06	0,53

Tabl. 16. Płodność na 1000 kobiet

LATA	Wąbrzych	POLSKA /Miasto/	POLSKA /Ogółem/
1970	5	51	79
1975	55	5	5
1980	69	66	94
1985	62	64	92
1988	53	53	82

Ważbrzych jest miastem, dla którego charakterystyczne jest duże nasilenie migracji ludności.

Na podstawie niepełnych danych, jakie zachowały się z pierwszych lat po wojnie należy założyć, że tak jak w innych miastach Ziemi Zachodnich, również w Wałbrzychu występowała bardzo duża płynność ludności. Oprócz napływu i odpływu planowanego, dotyczącego repatriacji ludności niemieckiej oraz zasiedlania Polaków z Francji istniał także spontaniczny ruch wędrowny ludności, której bardzo duży odsetek nie zamierzał osiedlić w Wałbrzychu na stałe.

Z danych dotyczących przyrostu liczby ludności w pierwszych latach po wojnie wynika, że w ruchu wewnętrznym napływ wyraźnie przewyższał odpływ ludności. Sytuacja taka trwała do końca lat pięćdziesiątych. Wyjątkiem są tu lata 1957 i 1958, kiedy to przy dodatnim saldzie migracji wewnętrznych nastąpił odpływ ludności ogółem, spowodowany wyjazdem większości ludności niemieckiej i żydowskiej. Od tego czasu - przy stale malejącej zarówno napływie jak i odpływie ludności - w większości lat utrzymuje się ujemne saldo migracji. Jest to ewenementem na skalę ogólnopolską, spowodowane głównie przestarzałą infrastrukturą miasta, zanieczyszczeniem i bardzo trudną sytuacją mieszkaniową. Ujemne saldo migracji znalazło po 1975 r., a w latach 1986-1988 przyjęło nawet wartość dodatnią.

Niekorzystne tendencje migracyjne ludności widaczniają się na tle współczynnika przyrostu wędrownego w ruchu wewnętrznym w porównaniu z odpowiednimi danymi dla miast ogółem. Jeszcze w 1958 r. współczynnik ów wynosił +40,73 %, by w 1960 r. spaść do -7,30 %. Od tego czasu - przy ujemnej wartości - porównanie do danych dla miast jest zdecydowanie niekorzystne dla Wałbrzycha. Innymi słowy, o ile w innych miastach ruchy migracyjne przyczyniają się do stałego, progresywnego powiększania liczby ludności, to w Wałbrzychu ubytek migracyjny jest z ledwością kompensowany przyrostem naturalnym.

Tabl. 17. Ruch wędrowny ludności

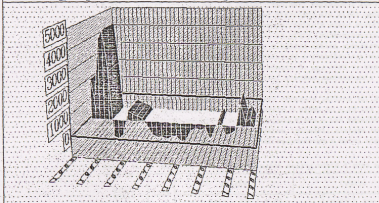
LATA	Ważbrzych						Ważbrzych	Miasta	Polaka
	napływ		odpływ		saldo migracji		obrót wędrowny w ruchu wewnętrznym		
	w ruchu węg.-trzym.	w ruchu węg.-trzym.	w ruchu węg.-trzym.	za granicę	ogółem	w ruchu węg.-trzym.	ogółem	współczynnik	
1955	11326	.	9289	.	.	2037	20615	189,3	120,4
1956	11035	.	10097	.	.	938	21132	192,3	108,2
1957	11336	1718	7316	7347	-3324 ^{a/}	4020	18652	169,9	89,2
1958	12745	1530	8203	6827	-1019 ^{a/}	4542	20948	167,9	85,3

a/ przy uwzględnieniu odpływu w nie znany kierunek.

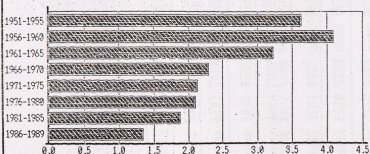
LATA	Wąbrzych						Wąbrzych	Miasta	Polska
	napływ		odpływ		saldo migracji		obróć wędrownkowy w ruchu wewnętrznym		
	w ruchu wewnętrznym	w ruchu zewnętrznym	w ruchu wewnętrznym	za granicę	ogółem	w ruchu wewnętrznym	ogółem	współczynnik	
1959	10753	.	8300	.	.	2453	19053	163,8	86,1
1960	7559	35	8415	985	-1806	-856	15974	136,3	78,3
1961	6140	55	7069	445	-1319	-929	13209	110,2	70,2
1962	4621	31	5342	245	-940 ^{a/}	-721	9963	82,5	61,2
1963	4225	23	3749	103	176 ^{a/}	476	7974	69,0	56,1
1964	3910	16	3585	210	131	325	7497	61,1	52,8
1965	3681	.	3419	.	.	262	7100	56,7	50,8
1966	.	.	.	.	.	.	.	.	45,5
1967	3012	.	3223	.	.	-211	6253	49,6	45,3
1968	2861	.	3487	.	.	-626	6348	50,3	44,9
1969	2752	14	3527	143	-904	-775	6279	49,8	45,9
1970	3152	21	3892	126	-845	-740	7044	55,3	45,8
1971	2712	7	3580	123	-984	-868	6292	49,2	45,1
1972	2597	6	3284	154	-835	-687	5881	45,9	45,8
1973	2449	8	3143	64	-750	-694	5592	43,9	42,7
1974	2320	.	3244	.	.	-924	5564	43,6	42,2
1975	1988	22	2843	17	-850	-855	4731	36,9	46,4
1976	3005	8	3379	43	-409	-374	6384	49,6	52,3
1977	3019	2	3205	20	-204	-186	6224	48,0	47,7
1978	2694	9	3006	10	-313	-312	5700	43,2	50,8
1979	2618	4	2751	27	-156	-133	5369	40,4	48,9
1980	1614	-	2380	5	-771	-766	3994	29,8	45,8
1981	2253	2	2398	9	-152	-145	4651	34,6	40,6
1982	2542	6	2312	67	169	230	4584	35,8	39,9
1983	1615	8	2062	6	-445	-447	3677	26,8	34,9
1984	1373	3	1774	3	-401	-401	3147	22,8	32,3
1985	1128	1	1354	-	-225	-226	2482	17,9	29,6
1986	3406	8	2294	-	1120	1112	5700	40,6	29,8
1987	1677	4	1471	2	208	206	3148	22,3	28,4
1988	1992	2	1557	-	437	435	3549	25,1	28,7
1989	1417	7	1586	16	-178	-169	3003	21,2	26,8

a/ przy uwzględnieniu odpływu w nie znany kierunku.

Saldo migracji w ruchu wewnętrznym w latach 1955-1989

Średni współczynnik dynamiki demograficznej

Inny wydziałek mają dane dotyczące obrotu wędrownego ludności. Należy założyć, że w kilku latach powojennych - z powodu "wymiany" wiekzności ludności Wałbrzyska współczynnikiem obrotu kilkakrotnie przewyższając wielkości dla miast ogółem i Polski. Jeszcze w 1956 r. współczynnik obrotu wędrownego /tylko w ruchu wewnątrzmiastowym/ wynosił 192,3 na 1000 ludności, co oznacza, że prawie co piąty wałbrzeszczan zmienił w tym roku miejsce zamieszkania. Obrót wędrowny z każdym rokiem przyjmował mniejsze wartości, co wskazuje na zwiększającą się zasiedloność i stabilizację wałbrzeszan. Od 1975 r. jest niższy w Wałbrzychu niż średni w miastach, np. 1989 r. wynosił on tylko 21,2, tzn. że zmniejszył /w wiekzności wyjechała/ miejsce zamieszkania tylko nieco więcej niż dwadzieścia mieszkańców na 1000 ludności.

Strukturę migracji według płci i wieku obrazuje tablica 16. Z danych tych wynika, że Wałbrzych opuszcza najczęściej ludność w wieku 20 - 29 lat i ich dzieci. Napływ ludności - również najwyższy w tych grupach wieku - nie rekompensuje ubytków. Wraz z wiekiem maleje mobilność wędrowną ludności; dlatego też w starszych grupach wiekowych ubytek jest mniejszy. W ruchu wędrownym w mniej więcej równym stopniu uczestniczą mężczyźni i kobiety.

Tabl. 16. Migracje wewnętrzne ludności według wieku i płci migrantów

GRUPY WIEKU	Lata	Napływ				Odpływ				Saldo migracji	
		ogółem	mężczyźni	kobiety	w odsetkach ogółem	ogółem	mężczyźni	kobiety	w odsetkach ogółem	ogółem	w odsetkach
OGÓŁEM	1975	1988	905	1083	100	2843	1402	1441	100	-855	100
	1980	1614	812	802	100	2380	1202	1178	100	-766	100
	1985	1128	560	568	100	1354	658	696	100	-226	100
	1989	1417	720	697	100	1566	804	762	100	-169	100
0-14	1975	381	190	191	19,16	554	273	281	19,49	-173	19,55
	1980	371	189	182	23,00	510	257	253	21,43	-177	23,11
	1985	264	134	130	23,43	299	140	159	22,08	-35	19,49
	1989	405	219	186	28,58	428	220	208	26,39	-23	13,61
15-19	1975	224	68	156	11,27	262	106	156	9,22	-38	4,29
	1980	66	27	39	4,09	125	59	66	5,25	-59	7,70
	1985	44	24	20	3,90	49	19	30	3,62	-5	2,21
	1989	70	27	43	4,34	74	26	48	4,67	-4	2,37
20-29	1975	793	388	405	39,89	1177	599	578	41,40	-384	44,31
	1980	691	356	335	42,61	994	504	490	41,76	-303	39,56
	1985	429	207	222	38,03	474	239	235	35,01	-45	19,31
	1989	446	218	228	31,47	491	238	253	30,96	-45	26,63
30-39	1975	214	112	102	10,76	329	186	143	11,57	-115	12,99
	1980	229	122	107	14,19	306	176	130	12,86	-77	10,05
	1985	219	119	100	19,41	244	137	107	18,02	-25	11,06
	1989	271	160	111	19,05	321	184	137	19,67	-50	29,59
40-39	1975	130	71	59	6,54	211	115	96	7,42	-81	9,47
	1980	105	60	45	6,51	190	97	93	7,98	-84	10,97
	1985	56	24	32	4,96	76	38	38	5,61	-20	8,85
	1989	60	30	30	4,23	101	55	46	6,37	-41	23,67

GRUPY WIEKU	Lata	Napływ				Odpływ				Saldo migracji	
		ogółem	średnio- młodzi	średnio- starzy	w od- setkach ogółem	ogółem	średnio- młodzi	średnio- starzy	w od- setkach ogółem	ogółem	w od- set- kach
50-64	1975	119	44	75	5,99	173	69	104	6,09	-54	6,10
	1980	80	43	35	4,96	133	69	64	5,59	-55	7,18
	1985	67	37	30	5,94	134	62	72	5,90	-67	29,65
	1989	102	45	57	7,20	110	54	56	6,94	-8	4,73
65 lat i wię- cej	1975	127	32	95	6,39	137	54	83	4,82	-10	1,13
	1980	72	15	57	4,46	122	40	82	5,13	-12	1,57
	1985	49	15	34	4,34	78	23	55	5,76	-22	9,73
	1989	63	21	42	4,45	61	27	34	3,85	2	-1,18

Dane zebrane w tablicy 19 wskazują, że wzrasta odsetek wyjeżdżających, którzy posiadają wyższe, policealne i średnie wykształcenie. Szczególnie dotkliwy jest ubytek osób posiadających wyższe wykształcenie; w 1989 r. aż 31,4 % ogólnej liczby wyjeżdżających.

Tabl. 19. Migracje wewnętrzne według poziomu wykształcenia

POZIOM WYKSZTAŁCENIA	Lata	Napływ		Odpływ		Saldo migracji	
		ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %
O G O ł i N M	1975	1988	100	2843	100	-855	100
	1980	1614	100	2380	100	-766	100
	1985	1128	100	1354	100	-226	100
	1989	1417	100	1586	100	-169	100
Wyższy	1975	116	5,84	136	4,78	-20	2,34
	1980	167	10,35	174	7,31	-7	0,91
	1985	90	7,98	140	10,34	-50	22,12
	1989	97	6,85	150	9,46	-53	31,36
Policealny /pomaturalny/	1975	50	2,52	83	2,92	-33	3,86
	1980	55	3,41	71	2,98	-16	2,09
	1985	40	3,55	66	4,87	-26	11,50
	1989	54	3,81	64	4,04	-10	5,92
Średni	1975	315	15,90	452	15,90	-136	15,91
	1980	310	19,21	470	19,75	-160	20,89
	1985	225	19,95	259	19,13	-34	15,04
	1989	289	20,40	338	21,31	-49	28,99
Zasadniczy zawodowy . . .	1975	425	21,38	619	21,77	-194	22,69
	1980	316	19,58	546	22,94	-230	30,03
	1985	278	24,65	279	20,61	-1	16,61
	1989	298	21,03	336	21,19	-38	22,49
Podstawowy	1975	549	27,62	800	28,14	-251	29,36
	1980	318	19,70	509	21,39	-191	24,31
	1985	175	15,51	260	19,20	-85	37,61
	1989	222	15,67	216	13,62	6	-3,55
Niepełny podstawowy . . .	1975	105	5,28	124	4,36	-19	2,22
	1980	55	3,41	71	2,98	-16	2,09
	1985	37	3,28	40	2,95	-3	1,33
	1989	27	1,91	33	2,08	-6	3,55

/dek./

POZIOM WYKSZTAŁCENIA	Lata	Napływ		Odływ		Saldo migracji	
		ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %
Dlaści do lat 18 niepełnoletnie według wykształcenia	1975	427 ^{a/}	21,48 ^{a/}	629 ^{a/}	22,12 ^{a/}	-202 ^{a/}	23,63 ^{a/}
	1980	369	22,85	472	19,83	-103	13,45
	1985	269	23,85	287	21,20	-19	7,96
	1989	420	29,64	439			
Nie ustalony	1975						
	1980	24	1,49	67	2,82	-43	5,61
	1985	14	1,24	23	1,70	-9	3,98
	1989	10	0,71	10	0,63	-	-

a/ Złacznie z nie ustalonym.

Z dostępnych materiałów wiadomo, że bardzo duży odsetek osób opuszczających Wałbrzych w latach sześćdziesiątych kierował się do nowo powstałych ośrodków przesłanowych - Zagłębia Miedziowego /Lubin, Polkowice, Rudna/ i Rybnickiego Okręgu Węglowego - głównie do Jastrzębia i Wodzisławia. Przeciętnie wyjeżdżało w tych latach z Wałbrzycha około 3,5 tysiąca osób rocznie. Ujemny bilans ludności poprawił się nieco po 1975 r. - kiedy to Wałbrzych uzyskał rangę miasta wojewódzkiego. Blisko połowa osiadających na stałe w Wałbrzychu to osoby z innych miejscowości województwa, a w dalszej kolejności mieszkańcy województw jeleniogórskiego i wrocławskiego.

Osoby wyjeżdżające z Wałbrzycha kierują się głównie do innych miejscowości województwa /przeciętnie 1/3 wyjeżdżających rocznie/, a także województw wrocławskiego, katowickiego, legnickiego, opolskiego i jeleniogórskiego. Do pozostałych /nie wymienionych/ województw kieruje się w roku przeciętnie do 2 % wyjeżdżających. Podobnie kształtuje się struktura napływu ludności.

Tabl. 20. Migracje wewnętrzne ludności według głównych kierunków migracji

WOJEWÓDZTWO POPRZEDNIEGO /OBECNEGO/ MIEJSCA ZAMIESZKANIA	Lata	Napływ				Odływ				Saldo migracji
		ogółem	z miast	ze wsi	w %	ogółem	do miast	ze wsi	w %	
OGÓŁEM	1975	1988	1308	680	100	2843	2170	673	100	-855
	1980	1614	1141	473	100	2380	1694	686	100	-766
	1985	1128	784	344	100	1354	956	358	100	-226
	1989	1417	994	423	100	1586	1224	362	100	-169
Stożeczne war- szawskie	1975	18	14	4	0,21	56	49	7	1,97	-38
	1980	10	8	2	0,62	37	26	11	1,55	-27
	1985	7	7	-	0,62	17	17	-	1,26	-10
	1989	3	3	-	0,21	15	14	1	0,95	-12
Jeleniogórskie	1975	122	66	56	6,14	118	82	36	4,15	4
	1980	120	70	50	7,43	103	59	44	4,33	17
	1985	65	41	24	5,76	62	38	24	4,58	3
	1989	103	55	48	7,27	65	46	19	4,10	38
Katowickie . . .	1975	58	57	1	2,92	341	929	12	11,99	-283
	1980	46	44	2	2,85	239	229	10	10,04	-193
	1985	42	40	2	3,72	95	88	7	7,02	-53
	1989	57	54	3	4,02	66	58	8	4,16	-9

/dok./

WOJEWÓDZTWO POPRZEDNIEGO /OSIEDNIEGO/MIEJSCA ZAMIESZKANIA	Lata	Napływ				Odpływ				Saldo migra- cji
		ogó- łem	w miast	ze wsi	w %	ogó- łem	do miast	na wies	w %	
Legnickie . . .	1975	83	54	29	4,18	205	160	45	7,21	-122
	1980	52	35	17	3,22	166	132	34	6,97	-114
	1985	23	17	6	2,04	51	39	12	3,77	-28
	1989	42	32	10	2,96	74	57	17	4,67	-32
Opolskie	1975	39	28	11	1,96	157	124	33	5,52	-118
	1980	36	26	8	2,23	85	60	25	3,57	-49
	1985	40	25	15	3,25	52	45	7	3,84	-12
	1989	19	16	3	1,34	73	46	27	4,60	-54
Wałbrzyskie . .	1975	877	657	220	44,11	778	604	174	27,37	99
	1980	818	624	194	50,68	774	572	202	32,52	44
	1985	553	399	154	49,02	468	348	120	34,56	85
	1989	806	616	188	56,88	691	580	111	43,57	115
Wrocławskie . .	1975	158	126	32	7,95	204	170	34	7,18	-46
	1980	161	134	27	9,98	205	170	35	8,61	-44
	1985	100	89	11	8,87	115	99	16	8,49	-15
	1989	83	62	21	9,86	181	155	26	11,41	-98
Zielonogórskie	1975	43	32	11	2,16	32	14	18	1,13	11
	1980	33	22	11	6,20	38	16	22	1,60	-5
	1985	28	20	8	2,48	31	19	13	2,29	-3
	1989	30	19	15	2,12	50	26	24	3,15	-20

X

X

X

Jak wynika z przedstawionych danych, Wałbrzych w okresie powojennym cechował się zmiennym tempem dynamiki demograficznej. Można wyróżnić kilka różniących się między sobą okresów.

Pierwszy "pionierz" trwał od 1945 do 1949 roku. Cechał się on wielkimi ruchami migracyjnymi. Miasto opuściła zdecydowana większość ludności niemieckiej, zaś ludność polska odznaczała się dużą płynnością migracyjną. Z braku wiarygodnych danych dotyczących ruchu naturalnego, trudno dojść tutaj do konkretnych konkluzji.

W okresie tym doprowadzono do repolonizacji Wałbrzycha z tym, że nadal pozostał w mieście znacznie większy odsetek ludności niemieckiej niż w pozostałych miejscowościach Ziemi Zachodnich.

Lata 1950-1960 to okres szybkiego rozwoju miasta. Liczba ludności w tym czasie zwiększyła się prawie dwukrotnie z 68 do 117 tysięcy. Oprócz czynników administracyjnych /wchłonięcie przez miasto okolicznych miejscowości/ bardzo istotny wpływ na to posiadał także przyrost naturalny. W tym czasie miasto przeżywało wyś. demograficzny. Wysoka stopa małżeństw i co za tym idzie, bardzo wysoka liczba urodzeń - nie notowana ani przedtem, ani później w historii Wałbrzycha - przy malejącej stopie zgonów, powodowały wysoki przyrost liczby ludności. Również w migracjach wewnętrznych notowano dodatnie saldo.

Natomiast w ruchu zewnętrznym zanotowano saldo ujemne, spowodowane wyjazdem większości ludności niemieckiej i żydowskiej w latach 1957 - 1958. Ubytek ten tylko w niewielkim stopniu zniwelował napływ przesiedleńców, głównie Polaków z ZSRR.

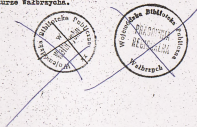
W latach sześćdziesiątych nastąpiło zahamowanie tych korzystnych trendów demograficznych. Jeszcze w 1960 roku Wałbrzych posiadał najwyższy przyrost naturalny /18,4/ wśród 100-tysięcznych miast Polski. W ciągu kilku lat zmniejszyla się jednak znacznie liczba małżeństw i urodzeń, co było spowodowane wejściem w wiek małżeński młodej liczby roczników wojennych. Przy niewielkim wzroście stopy zgonów, zanotowano wyraźny spadek przyrostu naturalnego /6,8 % w 1967 roku/. Na regres demograficzny wpływ miały także niekorzystne zjawiska zachodzące w ruchu wdrowkowym ludności. Miasto posiadało w tym okresie ujemne saldo migracji, opuszczali je głównie ludzie młodzi, kierujący się do nowych ośrodków górniczych. Odpływ migracyjny był z ledwością rekompensowany dodatnim saldem ruchu naturalnego, tak że tempo wzrostu liczby ludności spadło do poniżej 1 % rocznie.

Lata 1971 - 1983 to ponowny wzrost wartości parametrów demograficznych. Wzrastała roczna stopa małżeństw, a w ślad za tym stopa urodzeń /19,8 % w 1980 roku/. Był to efekt echa demograficznego, wchodzenia w wiek małżeński licznych roczników z okresu wyżu demograficznego. Jednakże, wraz ze starzeniem się ludności - rosła też liczba zgonów. Generalnie - w okresie tym wzrósł przyrost naturalny /do 10,6 % w 1980 r./. W ruchu migracyjnym nadal jednak notowano ujemne saldo migracji, rocznie o kilkanaście osób. Miasto z przestarzałą strukturą przemysłową, dużym zanieczyszczeniem i chronicznymi brakami mieszkaniowymi nie mogło powstrzymać tego odpływu, nieco tylko przyhamowanego podniesieniem Wałbrzycha do rangi miasta wojewódzkiego. Nadal notowano niewielki przyrost roczny, średnio o 0,5 %.

Od 1983 roku motuje się stały spadek przyrostu naturalnego - do 2 % w 1989 roku. Maleje liczba małżeństw i urodzeń - odpowiednio do 7,3 i 12 % w 1989 roku, co jest najniższą stopą w całym okresie powojennym. Wałbrzych od 1984 roku stopą urodzeń ustępuje miastom ogółem i Polsce. Zasadniczy wpływ na to wywiera wejście w wiek małżeński roczników niżu demograficznego z lat sześćdziesiątych. Równocześnie rośnie odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym, a w ślad za tym stopa zgonów - przeciętnie 10,1 % w latach 1984 - 1989. Przy utrzymaniu się tych tendencji Wałbrzychowi grozi ujemny przyrost naturalny w latach dziewięćdziesiątych.

W omawianym okresie nastąpiło zahamowanie odpływu ludności, a w latach 1986 - 1988 zanotowano nawet dodatnie saldo migracyjne. Spowodowane to było budową osiedla Podzamcze, w którym zamieszkało wielu dotychczasowych mieszkańców okolicznych miejscowości. W 1989 roku zanotowano znów ujemne saldo migracyjne. Kodycy się już zasiedlanie Podzamcza, a budowy projektowanej dzielnicy Pomiatów jeszcze nie rozpoczęto. Na regres demograficzny wpływa też infrastruktura przemysłowa miasta. Wałbrzych powstaje i rozwija się na basie węgla kamiennego. W bliskiej perspektywie zamknięcia wszystkich kopalni, a co za tym idzie, masowego bezrobocia, prawdopodobnie wyjdzie się

wzrastające tempo odpływu ludności. Węglowa monokultura Wałbrzyska staje się wysoce niekorzystnym czynnikiem rozwoju miasta. Niezbędna więc dla przetrwania miasta jest zmiana struktury przemysłowej i usługowej. Ludność miasta jest stosunkowo młoda /wysoki odsetek ludności w wieku produkcyjnym - 61,4 %/, mniej obciążona - w porównaniu do miast i Polski ludnością nieprodukcyjną, niezdolną do wykonywania pracy. Konieczne jest właściwe wykorzystanie tego potencjału ludzkiego, a także dokonanie głębokich zmian w szeroko rozumianej infrastrukturze Wałbrzyska.

Edin